

Лексикографічно-текстографічна репрезентація поліської адвербіальної системи

Для розкриття закономірностей розвитку говору важливими є дослідження його особливостей на всіх мовних рівнях, зокрема й граматичному, складова якого – адвербіальна діалектна система, яка упродовж останніх десятиріч привертає увагу вчених-лінгвістів у різних зонах українського діалектного континууму як на синхронному, так і діахронному рівні. Проблеми становлення прислівника як граматичного класу, специфіки його словотворення в українській мові загалом у різні періоди розвитку мови порушено в низці досліджень українських мовознавців, які розглядають цей унікальний клас слів із позицій діахронії [Німчук 1978; Бевзенко 1959; Самійленко 1956; Вербовий 1993; Гумецька 1958]. Крім того, проблемам становлення окремих розрядів прислівників в українській мові присвячено дисертаційні дослідження І. Уздиган (відад'єктивні прислівники в українській мові XVI – XVII ст.) [Уздиган 1975], П. Білоусенка (становлення прислівників часу в українській мові) [Білоусенко 1982] та І. Даценка (прислівники місця української мови) [Даценко 2007].

Водночас різноаспектні проблеми функціонування прислівника в сучасній українській мові висвітлено в низці праць, зокрема в дисертаційному дослідженні Т. Довгої (явище адвербіалізації в сучасній українській літературній мові) [Довга 1970]; питання становлення українського прислівника висвітлено в монографії І. Чаплі [Чапля 1960]; інші проблеми постання й розвитку української адвербіальної системи розглянуто в низці різноаспектних досліджень [Вінницький 1971; Вінницький 1983; Гальчук 1996; Іваночко 1997; Ярун 1989; Ярун 1993] та ін.

Окремо варто відзначити зацікавлення мовознавців специфікою діалектного прислівника, що зумовило появу в українському мовознавстві як дисертаційних досліджень, у яких проаналізовано, зокрема, відзайменникові прислівники західнополіського діалекту [Громик 1999] та адвербіальну діалектну систему закарпатських говірок [Брошняк 1996]. Крім того, відомо багато досліджень, у яких проаналізовано проблеми функціонування різних розрядів прислівників та особливостей їхнього словотворення в говорах українського діалектного континууму, насамперед південно-західного наріччя, серед яких передовсім варто назвати статті В. Німчука [Німчук 1958-а; Німчук 1958-б; Німчук 1965; Німчук 1971], а також Т. Розумик [Розумик 1978; Розумик 1982], І. Ощипко [Ощипко 1977; Ощипко 1983], І. Пагірі [Пагіря 1958], Н. Прилипко [Прилипко 1994], О. Захарків [Захарків 1991], В. Забеліної [Забеліна 1983], М. Леонової [Леонова 1961; Леонова 1978], К. Лук'янюка [Лук'янюк 1965], П. Лизанця [Лизанець 1957], І. Джочки [Джочка 2010]. Поліську, зокрема

західнополіську, адвербіальну систему репрезентовано в низці статей Ю. Громика [Громик 2003; Громик 2005; Громик 2010], а також у праці Н. Прилипка [Прилипка 1996].

Порівняно незначна кількість досліджень діалектної адвербіальної системи, відсутність цілісного дослідження прислівникової системи окремих наріч та говорів українського діалектного континууму загалом, а також компаративних праць зумовлена складністю дослідження діалектної адвербіальної системи, яка, як зазначає Ю. Громик, полягає в тому, що «...процес активного поповнення класу прислівників триває й досі й полягає головню в ускладненні структури давніших утворень та в появі численних новотворів за старими дериваційними зразками» [Громик 2010: 29]. Крім того, сам процес збору та фіксації такого говіркового матеріалу – явище досить складне, потребує від дослідника неабияких зусиль для складання програми-питальника, який би давав змогу максимально зібрати діалектні адвербіативи, запису суцільних текстів говіркового мовлення, за якими можна простежити специфіку функціонування прислівників у зв'язному тексті; продумати тематику розповідей, які давали б підстави інформаторам використовувати максимальну кількість прислівників. З огляду на зазначене вище пропонується розвідка стане частиною ширшого дослідження становлення й функціонування поліської діалектної адвербіальної системи.

Об'єктом нашого дослідження є лексикографічні (як окремі видання, так і статті словникового типу) і текстографічні праці, які репрезентують поліський діалектний континуум.

Джерелами в процесі написання статті слугували словники П. Лисенка «Словник поліських говорів» [Лисенко 1974], «Словник Середнього і Східного Полісся» [Лисенко 1961], Г. Аркушина «Словник західнополіських говірок» (у 2 томах) [Аркушин 2000], стаття лексикографічного типу М. Никончука [Никончук 1968]; як текстографічні джерела залучено матеріал із поліських говорів із хрестоматії «Говори української мови» [Говори 1977], розміщений майже на 200 сторінках, збірники текстів із Волинського Полісся [Аркушин 2010] і Підляшшя [Аркушин 2007] Г. Аркушина, праця Ю. Бідношиї та Л. Дикої «Говірка села Машеве Чорнобильського району Київської області» [Бідношия 2003] та колективна праця «Говірки чорнобильської зони. Тексти» [ГЧЗ 1996].

Мета статті – за наявними лексикографічними та текстографічними виданнями виявити особливості репрезентації поліської адвербіальної системи в них, окреслити проблеми представлення прислівників у діалектних словниках і шляхи подальшого вивчення діалектного поліського прислівника.

Вибірка прислівників із діалектних словників і простеження їхнього функціонування в діалектному тексті засвідчують, що прислівникова система є неодмінною важливою складовою діалектного лексикону, причому зафіксовані прислівники мають значну кількість

діалектних (насамперед фонетичних і словотвірних) відповідників, оскільки лексикографічні джерела репрезентують здебільшого говіркові форми адвербіативів, які демонструють оригінальність діалектного словотворення, специфіку фонетичних особливостей діалекту, подекуди окреслюють семантику діалектних адвербіативів; текстова репрезентація дає підстави визначити різні типи адвербіалізації, досить часто свідчить про особливості індивідуального мовлення діалектоносія, його ідіолекту, функціонування прислівника в оточенні інших граматичних класів слів і його специфіку як текстотвірної складової, яка дає змогу вказати на час, місце, послідовність розташування предметів і черговість явищ тощо.

Зважаючи на те, що діалектну адвербіальну систему становлять переважно пізніші утворення, в основі яких лежать різні частини мови, за допомогою лексикографічних видань можемо простежити, які граматичні класи слів слугували для поповнення групи діалектних адвербіативів.

Як засвідчила вибірка прислівників із зазначених лексикографічних праць, поліську систему адвербіативів становлять різноманітні за походженням і структурою утворення з визначальними фонетичними поліськими діалектними рисами. Водночас варто зазначити, що адвербіальна поліська система в словниках представлена порівняно невеликою кількістю елементів (наприклад, у двотомному виданні Г. Аркушина – близько 700 прислівників (загальна кількість слів – понад 13 тис.) [Аркушин 2000]; у «Словнику поліських говорів» П. Лисенка – близько 170 (із слів) [Лисенко 1974]; у «Словнику Середнього і Східного Полісся» П. Лисенка – близько 50 (усього слів) [Лисенко 1961], у статті лексикографічного типу М. Никончука – 19 (загальна кількість специфічних лексем говірки с. Листвин – понад 369) [Никончук 1968], що, очевидно, зумовлено тим, що автори не ставили собі за мету представити цю систему якнайповніше й, можливо, не мали наявного фактичного матеріалу.

Зауважмо, що в лексикографічних працях представлена значна кількість відприкметникових прислівників на **-о**, частина з яких в акаючих східнополіських говірках має кінцевий **-а** (паралельно до більшості прислівників у словниках подано й відповідні прикметники): *гiсо* ‘гарно, красиво’ [Лисенко 1974: 54], *жyдкo* ‘бридко’ [Лисенко 1974: 74], *зя’бкo* ‘вогко й холодно’ [Лисенко 1974: 85], *крéпкo* ‘дуже’ [Лисенко 1974: 106], *ліся’во* ‘улесливо’ [Лисенко 1974: 116], *мáревнo* ‘хмарно’ [Лисенко 1974: 122], *маркiтнo*, *муркóтнo* ‘сумно, досадно’ [Лисенко 1974: 122], *пyстo* ‘мало’ [Лисенко 1974: 180], *тя’жкo* ‘дуже, надто’ [Лисенко 1974: 218], *абрáтнa* ‘назад’ [Лисенко 1961: 15], *зóлкo* ‘вогко і холодно’ [Лисенко 1974: 85], *рéгoтнo* ‘смішно’ [Лисенко 1961: 57], *pyóснo* ‘росяно’ [Лисенко 1974: 189], *спóрнo* ‘вигідно, прибутково’ [Лисенко 1974: 201], *спyрнo* ‘до ладу; дружно; швидко’ [Аркушин 2000: II, 168], *тя’жкo* ‘дуже, надто’ [Лисенко 1974: 218], *харашó* ‘добре’ [Лисенко 1974: 67], *шiйбкo* ‘швидко’ [Лисенко 1974: 70], *шпáркo* ‘швидко’ [Лисенко 1974:

236], *паску́дно* ‘гідко, негарно’ [Аркушин 2000: II, 30], *сти́дно* ‘соромно’ [Аркушин 2000: II, 173], *ху́тко* ‘швидко’ [Аркушин 2000: II, 236], *си́бірно* ‘сильно, занадто (тільки в спол. з дієсл. бити)’ [Никончук 1968: 90], *лю́дно* ‘добре, по-людськи’ [Никончук 1968: 86], *ядрéно* ‘морозно і безвітряно’ [Никончук 1968: 83] та ін.

Значну частину поліської адвербіальної системи, як засвідчують лексикографічні видання, становлять відсубстантивні прислівники, здебільшого префіксальні, рідше – суфіксальні утворення з різними відмінковими формами іменників. Зокрема, найбільше фіксуємо адвербіалізовані форми знахідного відмінка з прийменниками **в** (**у**), які стали префіксами: *взаго́н*, *ускла́д* ‘спосіб оранки земельної ділянки від середини до країв’ [Лисенко 1974: 43], *врозгі́н*, *врозгі́н* ‘т.с.’ [Лисенко 1974: 5], *вплач* ‘почати плакати’ [Аркушин 2000: I, 75], *вслі́д* ‘одразу’ [Аркушин 2000: I, 78], *влі́то* ‘влітку’ [Аркушин 2000: I, 67], *вльот* ‘швидко’ [Аркушин 2000: I, 67], *впирьо́т* ‘попереду’ [Аркушин 2000: I, 75], *врузке́д* ‘спосіб орання грядки від країв до середини’ [Аркушин 2000: I, 77], *вразо́ру* ‘спосіб оранки земельної ділянки від країв до середини’ [Лисенко 1974: 50], *завре́м’я* ‘заздалегідь, наперед’ [Лисенко 1974: 76], *ускла́д*, *ускладо́к* ‘спосіб оранки від середини земельної ділянки до країв’ [Лисенко 1974: 220]; значно рідше – **на**, **по**: *нарозкі́дку* ‘спосіб оранки земельної ділянки від країв до середини’ [Лисенко 1974: 134], *наскла́д* ‘спосіб оранки земельної ділянки від середини до країв’ [Лисенко 1974: 131], *напра́вду* ‘справді’ [Аркушин 2000: I, 337], *налі́ета* ‘на наступний рік, наступного року’ [Лисенко 1974: 133], *на́ноч* ‘приходити до когось, щоб переночувати’ [Аркушин 2000: I, 335], *напехо́ту* ‘пішки’ [Аркушин 2000: I, 336], *напру́т* ‘дуже твердо’ [Аркушин 2000: I, 338], *поперо́д* ‘насамперед’ [Аркушин 2000: II, 72], *попиру́д* ‘попереду’ [Аркушин 2000: II, 72] тощо.

Спорадично відзначаємо прислівники, утворені в результаті адвербіалізації іменника у формі родового відмінка з прийменниками: *зمالéнства* ‘змалку’ [Аркушин 2000: I, 191], *змале́нькості* ‘змалку’ [Аркушин 2000: I, 191], *спрі́ходу* ‘скраю, при вході’ [Аркушин 2000: II, 167], *по́плеч* ‘поруч, поряд’ [Лисенко 1974: 168], а також у формі місцевого відмінка: *насопра́вде* ‘насправді, справді’ [Лисенко 1974: 134], *опі́євнях* ‘опівночі’ [Лисенко 1974: 144], *уго́рах* ‘угорі’ [Лисенко 1974: 219], *вполу́дні* ‘опівдні’ [Аркушин 2000: I, 75] тощо.

Одним з основних шляхів поповнення поліської адвербіальної системи, як засвідчують діалектні словники, є адвербіалізація іменників у формі орудного відмінка. Таке явище в українській мові дуже давнє, хоча «... семантико-синтаксична адвербіалізація становить живий процес, у якому найчастіше, порівняно з іншими відмінками, використовується орудний» [Вихованець 1980: 136]. Причиною цього, як зазначає М. Плющ, є процеси абстрагування, послаблення субстанціального змісту іменників в орудному відмінку, що сприяє їх адвербіалізації та поступовому переходу в прислівники [Плющ 1978: 31]. Водночас

варто зауважити, що досить часто іменники, які адвербіалізувалися, у мовленні діалектоносіїв уже втратилися; крім того, низка таких утворень свідчить про первісне дієслівне походження цих іменників: *бóчкою*, *белькóм*, *куликóм*, *кулкóм*, *кулькóм*, *кульóм*, *мишкóм*, *міхóм* ‘спосіб знімання шкури у вбитого звіра без розрізу’ [Аркушин 2000: I, 30], *бальтюкóм* ‘т.с.’ [Аркушин 2000: I, 9], *вєрчиком* ‘зав’язати шнурки так, що їх не можна розв’язати’ [Аркушин 2000: I, 50], *гузлóм* ‘т.с.’ [Аркушин 2000: I, 112], *зáтягом*, *зáшморгом* ‘зав’язати кінці шнурків так, що їх можна легко розв’язати, потягнувши за один кінець’ [Аркушин 2000: I, 179], *зáв’язкою* ‘зав’язати кінці шнурків так, що їх можна легко розв’язати’ [Аркушин 2000: I, 164], *зáв’язом* ‘т.с.’ [Аркушин 2000: I, 164], *гíмпитом* ‘сильно і раптово ніби струмом’ [Аркушин 2000: I, 90], *гусакóм* ‘спосіб пересування звірів, коли вони йдуть один за одним’ [Аркушин 2000: I, 114], *ніткою* ‘т.с.’ [Аркушин 2000: I, 348], *ланцюгóм*, *ланцюжкóм* ‘т.с.’ [Аркушин 2000: I, 277], *гуськóм* ‘спосіб пересування гусей, коли вони йдуть один за одним’ [Аркушин 2000: I, 115], *ключém* ‘т.с.’ [Аркушин 2000: I, 228], *дубильтом*, *дупльóром* ‘вистрілити одночасно з двох стволів мисливської рушниці’ [Аркушин 2000: I, 145], *зálтом* ‘вистрілити з двох стволів мисливської рушниці’ [Аркушин 2000: I, 170], *дугóю* ‘спосіб полювання, коли мисливці йдуть півколом’ [Аркушин 2000: I, 146], *захóдом* ‘спосіб полювання групою мисливців’ [Аркушин 2000: I, 179], *кóвзом* ‘рикошетом’ [Аркушин 2000: I, 231], *круглякóм* ‘спосіб знімання шкури з убитого звіра без повздовжнього розрізу’ [Аркушин 2000: I, 257], *кулмакóм* ‘як-небудь’ [Аркушин 2000: I, 266], *ободом* ‘спосіб полювання, при якому мисливці кільцем оточують звіра’ [Аркушин 2000: II, 5], *загóном* ‘спосіб полювання групою мисливців’ [Аркушин 2000: I, 165], *котлóм* ‘спосіб полювання, коли мисливці оточують звіра кільцем і сходяться до центру’ [Аркушин 2000: I, 247], *літом* ‘влітку’ [Аркушин 2000: I, 287], *óгулом* ‘купувати не одну річ, а цілою партією; багато’ [Аркушин 2000: II, 8], *висотóю* ‘заввишки’ [Аркушин 2000, II, 59], *дюркóм* ‘безперервно з дзюрчанням’ [Лисенко 1974: 71], *набгом*, *набгóм* ‘нахильці’ [Лисенко 1974: 130], *прамикóм* ‘навпростець’ [Лисенко 1974: 171; Лисенко 1961: 53], *пратéпам*, *протóпом* ‘прожогом, вистрибцем, скоком’ [Лисенко 1974: 172], *прітямком*, *пріцямком* ‘смерком’ [Лисенко 1974: 175], *калáчиком* ‘спати на боку, згорнувшись так, щоб коліньми дістати до підборіддя’ [Аркушин 2000: I, 205], *дїбом*, *дїбою* ‘сторч’ [Аркушин 2000: I, 131], *довжинóю* ‘завдовжки’ [Аркушин 2000: I, 137], *піхотóю* ‘пішки’ [Лисенко 1974: 161], *ліне’йкою* ‘спосіб пересування звірів, коли вони йдуть один за одним’ [Аркушин 2000: I, 287], *молодічкою* ‘зав’язувати хустку кінцями на потилиці, а не внизу підборіддя’ [Аркушин 2000: I, 318], *маніка́ми* ‘манівцями’ [Аркушин 2000: I, 303], *купка́ми* ‘спосіб вишивки, коли нитки ніби гладдю накладаються одна на одну’ [Аркушин 2000: I, 269], *лестка́ми* ‘пестливо,

з ласками' [Аркушин 2000: I, 281], *кращома́* 'непорушно, без руху' [Лисенко 1974: 106] та ін.

Крім того, одним зі шляхів поповнення поліської адвербіальної системи, як свідчать лексикографічні видання, є суфіксальні утворення (у середньополіських і східнополіських говірках здебільшого за допомогою суфіксів збільшеності та згрублості, а в західнополіських – зменшено-пестливих): *багателénно* 'дуже багато' [Лисенко 1974: 28], *давалénна* 'т.с.' [Лисенко 1974: 64], *гарнénно* 'дуже гарно' [Лисенко 1974: 53], *лавкénно* 'т.с.' [Лисенко 1974: 112], *грубénно* 'дуже грубо' [Лисенко 1974: 59], *лэгенько* 'легенько' [Лисенко 1974: 113], *бігэйко* 'бігом, швидко' [Аркушин 2000: I, 20], *бігэнько* 'швидко' [Аркушин 2000: I, 17], *вóндички* 'ось тут' [Аркушин 2000: I, 72], *довжэнько* 'довго' [Аркушин 2000: I, 137], *змаліньку́* 'змалку' [Аркушин 2000: I, 191], *крóньцю* 'трішки' [Аркушин 2000: I, 256], *крóшечку*, *крóшку* 'трішечки' [Аркушин 2000: I, 257], *сла́вненько* 'гарно; добре; акуратно' [Аркушин 2000: II, 154], *тепéрички* 'тепер' [Аркушин: II, 195], *за́втроньки* 'завтра' [Аркушин 2000: I, 163], *ту́тичка*, *ту́тички* 'тут' [Аркушин 2000: II, 214], *віздечки* 'ось тут' [Аркушин 2000: I, 64], *та́мійки*, *та́мінька* *тамóночки*, *та́моньки* 'там' [Аркушин 2000: II, 192], *гéндечки* 'т.с.' [Аркушин 2000: I, 88] та ін. На жаль, лексикографічна репрезентація не дає змоги зробити висновок про причини функціонування таких утворень, бо, очевидно, вони можуть залежати від ідіолекту діалектоносія, від умов використання того чи іншого адвербіатива; крім того, можливо, зазначені суфікси в мовленні вже втратили свою семантику.

Водночас у діалектних словниках відзначено низку цікавих за структурою адвербіативів, які виникли в результаті зрощення, слово- чи основоскладання: *догорі́лича* 'горілиць' [Аркушин 2000: I, 137], *голóбусть* 'на босу ногу' [Аркушин 2000: I, 97], *голоні́ж* 'т.с.' [Аркушин 2000: I, 98], *босóноч* 'босоніж' [Аркушин 2000: I, 28], *набосóноч* 'т.с.' [Аркушин 2000: I, 327], *горілу́ч* 'горілиць' [Аркушин 2000: I, 102], *пустóпаш* 'без нагляду, без пастуха (на пасовищі)' [Лисенко 1974: 180], *рукóпаш* 'вручну' [Лисенко 1974: 188], *вчетверóсталь* 'склавши нитку вчетверо' [Аркушин 2000: I, 82], *спреждеві́ку* 'споконвіку' [Аркушин 2000: II, 167], *зрóда-рóда* 'т.с.' [Аркушин 2000: I, 194], *ше́но-ше́но* 'щойно' [Аркушин 2000: II, 262], *чо́ртвідь-де* 'хтозна-де' [Аркушин 2000: II, 255], *гет-гет* 'значно пізніше' [Аркушин 2000: I, 88], *голо-пу́сто* 'абсолютно нічого немає' [Аркушин 2000: I, 99] тощо, які свідчать про постійне поповнення діалектної адвербіальної системи новими утвореннями, що ще раз підтверджує думку Ю. Громика про те, що «...прислівники українських діалектів – це структурно строкаті утворення переважно пізнішого періоду; кожен говір, а часто навіть невеликі говіркові групи виявилися порівняно закритими

комплексами, у межах яких потенційні можливості вихідних спільнослов'янських чи загальноукраїнських дериваційних моделей розвинулися максимально» [Громик 2010: 29]

Оскільки адвербіальна ситема є неодмінно складовою будь-якого діалектного утворення, її лексикографічна репрезентація дає змогу відзначити різні лексико-семантичні процеси, зокрема:

1) наявність рівнозначних синонімів, як різнокореневих, так і спільнокореневих утворень: *вабигоню, вабігоню, вабігунь, вагоню, вобигоню, вобигон – вогоню, вогінку, вогонку* 'спосіб оранки земельної ділянки від країв до середини' [Лисенко 1974: 38]; *загаде'ї, загоде'ї* [Лисенко 1974: 75] – *завздагледь, завздалегідь, завздалегубдь, завлэгодь* [Лисенко 1974: 75] — *заврэм'я* 'заздалегідь' [Лисенко 1974: 76]; *знéтільки* [Лисенко 1974: 84] – *знéчая* [Лисенко 1974: 84] – *спóтаньга, спóтеньга, спóтая* 'зненацька, несподівано, раптово' [Лисенко 1974: 202] тощо;

2) явище полісемії: *зáра, зáре* – 1) 'тепер, зараз', 2) 'негайно, зараз же' [Лисенко 1974: 80]; *на́вскуч* – 1) 'навскач (про коня)', 2) 'прожогом, вистрибом, скоком (про людину)' [Лисенко 1974: 131]; *скума́сна* – 1) 'страшно', 2) 'нудно, нудотно, кепсько (про самопочуття)' [Лисенко 1974: 197]; *скрозь* – 1) 'часто', 2) 'завжди' [Лисенко 1974: 197]; *суханáрам, сухопáром* – 1) 'зненацька, несподівано, раптово', 2) 'швидко, наспіх' [Лисенко 1974: 208]; *раній* – 1) 'раніше', 2) 'колись' [Аркушин 2000: II, 114] та ін.;

3) явище омонімії: *я'дерно, я'дрено* 'холоднувато', *я'дерно* 'гучно, голосно' [Лисенко 1974: 239].

Як видно із представленої вище матеріалу, основну частину діалектної адвербіальної системи становлять відприкметникові, відзайменникові та відіменникові прислівники. Водночас, як свідчать лексикографічні видання, складовою говіркового лексикону є відчислівникові адвербіативи, які, як зауважують дослідники, сягають найдавніших часів [Німчук 1978]. Водночас відчислівниковий тип адвербіалізації є непродуктивним [Вихованець 2004], бо прислівників числівникового походження небагато і склад їх не поповнюється [Муқан 1986: 33-37], хоча функціонують різноманітні відчислівникові утворення, серед яких і незначна частина прислівників часу, бо «саме значення числівника як частини мови не сприяє відтворенню просторових і часових понять» [Назарова 1958: 11-12]. У досліджуваних діалектних словниках відзначаємо нечисленні відчислівникові утворення, частина з яких водночас демонструє унікальні словотворчі та фонетичні особливості. Основну частину таких адвербіативів становлять похідні від порядкового числівника **перший**: *папервасті* 'спершу, спочатку' [Лисенко 1974: 151], *сперва* 'т.с.' [Лисенко 1974: 201], *насампéри* 'насамперед' [Аркушин 2000: I, 339], *пéриі* 'спершу' [Аркушин 2000: II, 51], *пéрве* 'т.с.' [Аркушин 2000: II, 35], значно рідше представлені утворення від інших числових назв першого десятка: *двэйки, двічи* 'двічі' [Лисенко 1961: 26], *двійчи* 'т.с.' [Лисенко 1974: 64], *двóйки* 'т.с.' [Никончук 1968: 82], *за'дно* 'разом' [Лисенко 1974: 77], *трéйки* 'тричі'

[Лисенко 1974: 216], *трéйкі* ‘т.с.’ [Никончук 1968: 91], *трéйка* ‘т.с.’ [Лисенко 1961: 64], *вчетверóсталь* ‘склавши нитку вчетверо’ [Аркушин 2000: I, 82].

Варто зауважити, що значна кількість прислівників, відзначених у словниках, характеризуються виразними фонетичними та фонетико-словотвірними особливостями поліських діалектів (наявні прислівники, які мають від двох до шести варіантів): *навманá*, *навмані́* ‘навмання’ [Лисенко 1974: 131], *на́вхлац*, *на́вхляц* ‘навстіж’ [Лисенко 1974: 132], *позáвтром*, *позáвтрóму* ‘післязавтра’ [Лисенко 1974: 166], *позале́тось*, *позалі́тось* ‘позаторік’ [Лисенко 1974: 166], *стúлека*, *стúлика* ‘звідти’ [Лисенко 1974: 206], *доп’є́ру*, *доп’і́ру* ‘щойно, тільки що, нещодавно’ [Лисенко 1974: 68], *іску́ль*, *ску́ля*, *скуль* ‘звідки’ [Лисенко 1974: 86], *потóмеїке*, *потóмечка*, *потóмка* ‘потім; після цього’ [Аркушин 2000: II, 79], *крóха*, *крóхи*, *крóху* ‘трохи’ [Аркушин 2000: I, 257], *навд́ібашках*, *над́ібашки*, *навзд́ібешки* ‘навшпиньки’ [Лисенко 1974: 131], *знóвка*, *знóвика*, *знóвичку*, *знóвічка*, *знóвля* ‘знову’ [Аркушин 2000: I, 193], *та́мека*, *та́мекі*, *та́мика*, *та́мики*, *та́мка*, *та́мки* ‘там’ [Лисенко 1974: 210], *ту́та*, *туто́*, *тутаво́*, *тутаго́*, *тутво́*, *тутго́*, *ту́тика* ‘тут’ [Аркушин 2000: II, 214] та ін.

Зауважмо, що лексикографічні джерела фіксують зовсім незначну кількість форм ступенів порівняння прислівників. Г. Аркушин зауважує, що в його словникові «переважають лексичні та семантичні діалектизми, хоча зрідка подаються ступені порівняння якісних прикметників і прислівників, якщо при їх творенні відбулися якісь фонетичні зміни» [Аркушин 2000: I, X]. Тому цілком закономірно, що в досліджуваних лексикографічних виданнях представлено ті форми компаратива і суперлатива, які позначені виразними діалектними особливостями як на фонетичному, так і словотвірному рівні, що виявляється, зокрема, у наявності давніх суфіксів компаратива: *блі́жсей* ‘ближче’ [Лисенко 1961: 18], *давжéй* ‘довше’ [Лисенко 1961: 26], *давнє́й* ‘раніше, колись’ [Лисенко 1961: 26], *ме́нє* ‘менше’ [Лисенко 1961: 42], *ті́шей* ‘тихіше’ [Лисенко 1961: 21], *ганчéй* ‘швидше, скоріше’ [Лисенко 1974: 53], *давжéй* ‘довше’ [Лисенко 1974: 64], *ра́нчéй* ‘раніше’ [Лисенко 1974: 183], *ні́жсей* ‘нижче’ [Лисенко 1974: 137], *ві́кши* ‘вище’ [Аркушин 2000: I, 56], *висилі́й* ‘веселіше’ [Аркушин 2000: I, 59], *ві́шей* ‘вище’ [Аркушин 2000: I, 63], *да́лій* ‘далі’ [Аркушин 2000: I, 123], *моцні́й* ‘сильніше’ [Аркушин 2000: I, 321], *мудрі́й* ‘краще’ [Аркушин 2000: I, 322], *лі́пій* ‘т.с.’ [Аркушин 2000: I, 288], *луч*, *лу́чій*, *лу́чче* ‘т.с.’ [Аркушин 2000: I, 294], *холодні́*, *холодні́й* ‘холодніше’ [Аркушин 2000: II, 231], *хрипчі́ще* ‘більш хрипко, хрипкіше’ [Аркушин 2000: II, 234], *ху́же*, *ху́жей* ‘гірше’ [Аркушин 2000: II, 236], *хутні́ш*, *хутчі́й* ‘швидше’ [Аркушин 2000: II, 236], *найпáче* ‘найбільше’ [Лисенко 1974: 132], *надб́ільше* ‘т.с.’ [Аркушин 2000: I, 330], *рані́й*, *рані́йше*, ‘раніше’ [Аркушин 2000: II, 114], *найпéруч* ‘найперше’ [Аркушин 2000: I, 332], *найху́же* ‘найгірше’ [Аркушин 2000: I, 332] тощо.

Як засвідчують лексикографічні дані, об'єктом окремого дослідження може слугувати словотвір поліських прислівників (зауважимо, що питання про основний спосіб словотворення прислівників у лінгвістиці досі остаточно не розв'язано, оскільки на цю проблему наявні різні погляди лінгвістів [Білоусенко 2008]), який відзначається ендемічними суфіксами: *завтрашки* 'завтра' [Аркушин 2000: I, 163], *завтричкай* 'т.с.' [Аркушин 2000: I, 163], *завтрьока* 'т.с.' [Лисенко 1974: 76], *тутикай* 'тут' [Аркушин 2000: II, 214], *зно́вичі* 'знов, знову' [Лисенко 1974: 84], *зно́вечі* 'т.с.' [Никончук 1968: 83] та ін.

Варто зазначити, що в діалектних словниках спостерігаємо наявність так званих прислівникових сполук, які в літературній мові не набули статусу прислівника, тому й відсутні в словниках літературної мови. Водночас у діалектному мовленні, як засвідчують досліджувані лексикографічні видання, такі одиниці здебільшого зрослися в повноцінний прислівник (однослівне утворення), часто з переміщенням наголосу, тобто таке злиття свідчить про повний перехід сполук до адвербіальної системи, про що зазначав і Ю. Громик: «У подібних конструкціях (адвербіальних сполученнях) процес стирання первинних особливостей ще не зовсім завершений, однаке, опинившись між двома лексикограматичними класами, ці сполуки вже набули виразного адвербіального значення, а отже, із функціонального погляду вони є прислівниками» [Громик 2010: 29]. Така ситуація призводить до того, що одні й ті ж адвербіативи в досліджуваних лексикографічних виданнях представлені по-різному – як однослівні або як двослівні утворення, хоча в мовленні людей вони вже давно сприймаються як прислівники, про що свідчить і їхня семантика: *наскла́д* 'спосіб оранки земельної ділянки від середини до країв' [Лисенко 1974: 131], *спередка́* 'здавна' [Лисенко 1974: 202], *угора́х* 'угорі' [Лисенко 1974: 219], *вдух* 'дуже швидко' [Аркушин 2000: I, 46], *допра́вди* 'справді' [Аркушин 2000: I, 139], *набу́дні* 'у будній день' [Аркушин 2000: I, 328], *наві́брики* 'підстрибом' [Аркушин 2000: I, 328], *наві́скокі* 'з радістю, охоче' [Аркушин 2000: I, 328], *наконéць* 'врешті' [Аркушин 2000: I, 332], *напові́р* 'в борг' [Аркушин 2000: I, 337], *начубо́чок* 'набакир' [Аркушин 2000: I, 342] *передосві́тком* 'рано-вранці' [Аркушин 2000: II, 38], *за́рок* 'наступного року' [Аркушин 2000: I, 176], *дохолé'ри* 'дуже багато' [Аркушин 2000: I, 140], *в склад* 'спосіб оранки земельної ділянки від середини до країв' [Аркушин 2000: I, 78], *в копці́* 'спосіб садіння картоплі по зораному' [Аркушин 2000: I, 66], *в ко́си* 'спосіб ткання скатертини сосонкою' [Аркушин 2000: I, 66], *в косі́чки* 'спосіб ткання рушників' [Аркушин 2000: I, 66], *в прику́ску* 'пити несолодкий чай, відкушуючи по шматочку цукор' [Аркушин 2000: I, 76], *в сусі́дях* 'жити в чужій хаті' [Аркушин 2000: I, 78], *пуд нульо́вку* 'повністю обстригти волосся на голові (для чого використовували машинку з номером 0)' [Аркушин 2000: II, 102], *пуд плуг* 'спосіб садіння картоплі, коли її кладуть у борозну за плугом' [Аркушин 2000: II, 102], *пуд черту́*, *пуд шнур*

‘спосіб садіння картоплі, коли спочатку орють і боронують, а потім розмічають, де класти по 2-3 картоплини, і присипають землею’ [Аркушин 2000: II, 103], *в розгбню* ‘спосіб орання грядки від країв до середини’ [Аркушин 2000: I, 77], *на коркóшках* ‘навпочіпки’ [Аркушин 2000: I, 332], *в ралюхé* ‘спосіб садіння картоплі по зораному’ [Аркушин 2000: I, 76] та ін.

Зауважмо, що недостатність фіксації діалектних прислівників у лексикографічних виданнях спонукає до укладання докладного питальника з метою якнайповнішої фіксації говіркового матеріалу, який буде представлено в діалектному словникові, причому функціонування кожного адвербіатива має підтверджувати зв’язний текст (цим ми повністю підтримуємо думку Н. Хобзей і Т. Ястремської, що діалектний словник «мав би поєднувати засади сучасної лексикографії, однак робити його доступним для нефахівця, легким у користуванні... кожна словникова стаття розкривала б конкретні поняття, часто вміщуючи достатньо великі контексти, які б ілюстрували народні уявлення» [Хобзей 2008: 204]), оскільки тоді, наприклад, можна буде точно визначити належність похідного утворення, зокрема відчислівникового, до класу адвербіативів (пор. у «Словнику західнополіських говірок» Г. Аркушина репрезентація слів *цимáло*, *цимáлко* ‘прис. чимало’ [Аркушин 2000: II, 241] без контексту не дає підстав вважати ці утворення прислівниками, оскільки вони можуть бути й неозначено-кількісними числівниками).

Щодо текстової репрезентації варто зазначити, що в досліджуваних текстах із території Полісся здебільшого представлено прислівники місця й часу, оскільки досить часто інформатори розповідають про місце, де відбувалися ті чи інші події, а також про послідовність певних дій і процесів (*та'д'ї наб:и'вали / та'д'ї па'микали / та'д'ї пап'р'али / та'д'ї пат'кали* [Говори 1977: 141]; *пап'разнували 'тижден' / та'ди 'с'ейем кар'топл'у / а'вес / гре'чуху / а та'ди ап'копували кар'топл'у .... / а та'ди 'жито жат'* [Говори 1977: 117]).

Водночас використання тих чи інших прислівників часто залежить від ідіолекту носіїв говірки, оскільки в їхньому мовленні відзначено повтор прислівників (*Во'ни з'нали / 'добре / 'добре 'наш'і д'і'ди з'нали / 'добре з'нали* [ГЧЗ 1996: 65]; *пот'роху / пот'роху моло'т'іл'і* [ГЧЗ 1996: 92]), паралельне використання адвербіативів-синонімів, що свідчить про їхню варіативність, прислівників у різних фонетичних варіантах і зі зменшено-пестливими суфіксами тощо. Наприклад, у мовленні інформатора Шульги Катерини Миронівни спостерігаємо функціонування таких фонетичних варіантів прислівника **так**: *так, о'так, то'ко-от, ото'ко, так-'о, то'ко* [Бідношия 2003: I, 159], у мовленні Горбаченка Василя Калениковича – різні форми прислівника **потім**: *по'то'м, по'том, 'потім* [Бідношия 2003: I, 17] тощо.

Зазначмо, що саме діалектний текст дає змогу зафіксувати прислівники-інтенсифікатори, які осить часто вживаються у зв'язному мовленні, оскільки «виражають важливе поняття ступеня й міри, необхідне в неперервному процесі пізнання людиною навколишньої дійсності» [Хмелевський 2003: 18]. Крім того, наявність таких прислівників досить часто є індивідуальною рисою інформатора: *те'пер хара'шо ж'ім' пр'ік'рашчо / хара'шо / а тог'д'і не було / те'пер у'с'о кра'с'іво хара'шо / ой там було 'горе то'д'і / а те'пер пр'ік'расно хара'шо ... а те'пер прек'расно* [Говори 1977: 65]; *'полемо хоро'шен'ко ... 'вирву йа йо'го / пос'тавл'у в пу'чечки хоро'шен'ко* [Говори 1977: 22]; *В нас билó бáрдзо круто з лáхамі ... вóгуле з матир'ялами, зо всімі бáрдзо слабо* [Аркушин 2007: 131]

Крім того, у діалектних текстах часто спостерігаємо різні типи адвербіалізації, насамперед синтаксичний, чому сприяє використання прислівників у зв'язному тексті (*На другий рік, в прóшлому році, знов тóє сáмоє, і на тóму сáмому куткóві* [Аркушин 2010: 385]).¹

Таким чином, лексикографічна та текстографічна репрезентація поліської адвербіальної системи дає підстави зробити висновок про те, що для дослідження функціонування цього граматичного класу слів у говірковому мовленні потрібно максимально врахувати специфіку цієї частини мови, укладати наявні питальники для збирання діалектного матеріалу, продумати тематику для запису діалектних текстів, у яких максимально можна було б виявити адвербіальну систему того чи іншого діалектного угруповання.

Отже, адвербіальна система північноукраїнського наріччя як невід'ємна складова його граматичної та лексичної системи зберігає в собі архаїчні елементи давніх періодів розвитку української мови й водночас постійно поповнюється новими, переважно афіксальними, утвореннями з виразними діалектними особливостями, збагачуючи таким чином лексичну систему говорів новими, часто оригінальними адвербіативами, що можуть стати предметом наступних наукових студій, у яких варто простежити становлення адвербіальної системи північноукраїнського наріччя, функціонування прислівників у діалектному тексті як важливому джерелі збереження інформації, здійснити компаративні дослідження, залучаючи матеріали з інших говорів українського діалектного континууму, а в майбутньому – здійснити системне дослідження діалектних адвербіативів.

Список літератури

---

¹ Докладніше текстографічну репрезентацію поліської адвербіальної системи буде проаналізовано в іншій статті.

- Бабій 1981 – Бабій Ф.Й. Вивчення прислівника в діалектних умовах // Українська мова і література в школі. – 1981. – № 11. – С. 42-45.
- Бевзенко 1959 – Бевзенко С.П. 3 історичних коментарів до українського словотвору. Прислівник // Наукові записки Ужгородського державного університету. – Том 37. – Ужгород, 1959. – С. 21-40.
- Білоусенко 1982 – Белоусенко П.И. История и особенности образования наречий времени в украинском языке: автореф. дисс. ... канд. филол. наук. – К., 1982. – 24 с.
- Білоусенко 1982-а – Білоусенко П.І. Перспективно-часові прислівники у східнослов'янських мовах // Лексика української мови в її зв'язках з сусідніми слов'янськими і неслов'янськими мовами. – Ужгород, 1982. – С. 33.
- Білоусенко 1982-б – Білоусенко П.І. Прислівники часу в сучасній українській мові // Українська мова і література в школі. – 1982. – № 7. – С. 22-30.
- Білоусенко 2008 – Білоусенко П.І. До питання про основний спосіб творення прислівників у історії української мови// Українська мова – 2008. – № 2. – С. 14-30.
- Брошняк 1996 – Брошняк (Пискач) О.Д. Прислівники в українських говорах Закарпаття: автореф. дис. ... канд. філол. наук. – Ужгород, 1996. – 23 с.
- Вербовий 1993 – Вербовий М.В. Прислівники із суфіксами **-ма**, **-ми**, **-мо** в історії української мови // Мовознавство. – 1993. – № 4. – С. 42-45.
- Вихованець 1980 – Вихованець І.Р. Прийменникова система української мови. – К., 1980. – 180 с.
- Вихованець 2004 – Вихованець Іван, Городенська Катерина. Теоретична морфологія української мови / За ред. Івана Вихованця. – К.: «Пульсари», 2004. – С. 298-320.
- Вінницький 1983 – Вінницький В.М. Відображення діалектної акцентуації прислівників у поетичному мовленні І. Франка // Структура і розвиток українських говорів на сучасному етапі: XV Республіканська діалектологічна нарада: Тези доповідей і повідомлень. – Житомир, 1983. – С. 124-126.
- Вінницький 1971 – Вінницький В.М. Наголошування прислівників, однакових з іншими частинами мови // Українська мова і література в школі. – 1971. – № 5. – С. 15-22.
- Гальчук 1996 – Гальчук В. Ю. Історія акцентуації відіменникових прислівників в українській мові: автореф. дис. ... канд. філол. наук. – Київ, 1996. – 20 с.
- Громик 1999 – Громик Ю.В. Прислівники відзайменникового походження у західнополіських говірках української мови: автореф. дис. ... канд. філол. наук. – К., 1999. – 18 с.
- Громик 2003 – Громик Ю.В. Просторові та часові прислівники з основами *коль, *толь, *сель в українських підляських говірках // Діалектологічні студії. – Вип. 3: Збірник пам'яті Ярослави Закревської. – Львів, 2003. – С. 142-148.

- Громик 2005 – Громик Ю.В. Західнополіські прислівники зі значенням вихідного пункту та часової лімітативності // Волинь-Житомирщина: Історико-філологічний збірник з регіональних проблем. – Житомир, 2005. – С. 81–96.
- Громик 2010 – Громик Юрій. Прислівники зі значеннями ‘на плечі (взяти дитину)’, ‘на плечах (нести дитину)’ в західнополіських та суміжних говірках // Волинь філологічна: текст і контекст. Західнополіські говірки в просторі та часі: зб. наук. пр. – Вип. 9. / Упор. Г.Л. Аркушина. – Луцьк: Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2010. – С. 28-39.
- Гумецька 1958 – Гумецька Л.О. Словотвір прислівників української актової мови XIV – XV ст. // Українська мова і література в школі. – 1958. – № 6. – С. 19-26.
- Даценко 2007 – Даценко І.Б. Історія формування прислівників місця української мови: автореф. дис. ... канд. філол. наук. – К., 2007. – 19 с.
- Джочка 2010 – Джочка Ірина. Прислівники в гуцульських говірках: семантико-словотвірний аспект // Вісник Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. Філологія. – Вип. XXV-XXVI. – Івано-Франківськ, 2010. – С. 118-123.
- Довга 1970 – Довгая Т.М. Адвербиализация в современном украинском литературном языке: автореф. дисс. ... канд. филол. наук. – Ужгород, 1970. – 20 с.
- Довга 1982 – Довга Т.М. Лексика на позначення понять, пов'язаних із частинами доби, у говорах українських Карпат // Лексика української мови в її зв'язках з сусідніми слов'янськими і неслов'янськими мовами. – Ужгород, 1982. – С. 188-189.
- Забеліна 1983 – Забеліна В.П. Розмовні та діалектні варіанти прислівників займенникового походження // Структура і розвиток українських говорів на сучасному етапі: XV Республіканська діалектологічна нарада: Тези доповідей і повідомлень. – Житомир, 1983. – С. 137-138.
- Захарків 1991 – Захарків О.П. Семантична структура прислівників часу в бойківських говірках // Українська лексика в історичному та ареальному аспектах. – К.: Наук. думка, 1991. – С. 127-136.
- Іваночко 1997 – Іваночко К. М. Акцентуація прислівників у сучасній українській мові: автореф. дис.... канд. філол. наук. – Дрогобич, 1997. – 20 с.
- Леонова 1961 – Леонова М.В. Прислівники в буковинських говірках // Питання історії і діалектології східнослов'янських мов. – Кн. 2. – Львів, 1961. – С. 92-102.
- Леонова 1978 – Леонова М.В. Деякі семантичні групи прислівників у буковинських говорах // Проблеми дослідження діалектної лексики і фразеології української мови: Тези доповідей. – Ужгород, 1978. – С. 35-36.

- Лизанець 1957 – Лизанець П.М. Із словотвору говірок Затисся Виноградівського району (прислівник) // Доповіді та повідомлення УжДУ. – Серія історико-філологічна. – № 1. – Ужгород, 1957. – С. 83-95.
- Лук'янюк 1965 – Лук'янюк К.М. Суфіксальний словотвір прислівників у буковинських говірках (Пряма суфіксація) // Тези доповідей XXI наукової сесії. Секція філологічних наук. – Чернівці, 1965. – С. 6-11.
- Муқан 1986 – Муқан Г.М. Морфологічна будова і способи творення прислівників // Українська мова і література в школі. – 1986. – № 10. – С. 33-37.
- Назарова 1958 – Назарова Т.В. Про особливості творення прислівників місця і часу в українській мові // Українська мова і література в школі. – 1958. – № 5. – С. 10-12.
- Німчук 1958-а – Німчук В.В. Із словотвору прислівників говірок району верхньої річки Боржави (Прислівники займенникового походження) // Наукові записки Ужгородського державного університету. – Т. 35. – Мовознавство. – Ужгород, 1958. – С. 42-55.
- Німчук 1958-б – Німчук В. В. Із словотвору прислівників (прислівники числівникового походження) в говірках верхньої течії р. Боржави) // Доповіді та повідомлення Ужгородського державного університету. – Серія філологічна. – № 3. – Ужгород, 1958. – С. 56-58.
- Німчук 1978 – Німчук В.В. Прислівник // Історія української мови. Морфологія / Ред. кол. В.В. Німчук, А.П. Грищенко та ін. – К.: Наук. думка, 1978. – С. 342-412.
- Німчук 1971 – Німчук В.В. Словотвір прислівників іменникового (без прийменників) походження в закарпатських говірках // Праці XII Республіканської діалектологічної наради. – К.: Наук. думка, 1971. – С. 263-273.
- Німчук 1965 – Німчук В.В. Словотвір прислівників відприкметникового походження в закарпатських говірках // Територіальні діалекти і власні назви. – К.: Наук., думка, 1965. – С. 69-79.
- Ощипко 1977 – Ощипко І.Й. Лексико-структурні типи прислівників в українських говорах // Тези доповідей XIV Республіканської діалектологічної наради. – К.: Наук. думка, 1977. – С. 64-66.
- Ощипко 1983 – Ощипко І.Й. Семантико-словотвірна структура прислівників у південно-західних говорах // Структура і розвиток українських говорів на сучасному етапі: XV Республіканська діалектологічна нарада: Тези доповідей і повідомлень. – Житомир, 1983. – С. 161-163.

- Пагіря 1958 – Пагіря І.Д. Із словотвору прислівника в говірках південно-західної Мукачівщини // Доповіді та повідомлення Ужгородського державного університету. – Серія філологічна. – № 2. – Ужгород, 1958. – С. 87-88.
- Плющ 1978 – Плющ М.Я. Відмінок у семантико-синтаксичній структурі речення речення. – К.: КДПІ, 1978. – 107 с.
- Прилипко 1996 – Прилипко Н. Архаїчні структури прислівників у поліських говорах // Полісся: Мова, культура, історія. – К.: Наук. думка, 1996. – С. 83-87.
- Прилипко 1994 – Прилипко Н.П. Темпоральні прислівники в буковинських говірках // Українська мова на Буковині. – Чернівці: Рута, 1994. – С. 30-31.
- Розумик 1978 – Розумик Т.М. Лексико-семантичні особливості прислівників місця в говорах українських Карпат // Проблема дослідження діалектної лексики і фразеології української мови: Тези доповідей. – Ужгород, 1978. – С. 185-186.
- Розумик 1982 – Розумик Т.М. Прислівникова лексика в українських говорах району Карпат // Ужгород: Вид-во УжДУ, 1982. – С. 127-135.
- Самійленко 1956 – Самійленко С.П. З історичних коментарів до української мови. Прислівник // Українська мова і література в школі. – 1956. – № 6. – С. 10-19.
- Уздиган 1975 – Уздыган И.М. Отадъективные наречия в украинском языке XVI – XVII вв. (Словообразовательная структура): автореф. дисс. ... канд. филол. наук. – К., 1975. – 25 с.
- Хмелевський 2003 – Хмелевский М.С. Формирование разряда наречий-интенсификаторов в славянских языках: дис. канд. филол. наук: 10.02.03. – СПб., 2003. – 209 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dslib.net>
- Хобзей 2008 – Хобзей Наталя, Ястремська Тетяна. Діалектний словник: автор та читач // Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства: Зб. наук. праць. – Вип 12. Українська діалектна лексика як об'єкт словникарства та лінгвогеографії: До 100-річчя Миколи Андрійовича Грицака. – Ужгород: Вид-во УжНУ «Говерла», 2008. – С. 203-205.
- Чапля 1960 – Чапля І.К. Прислівники в українській мові. – Харків: Вид-во Харк. ун-ту, 1960. – 123 с.
- Ярун 1989 – Ярун Г.М. Генезис і особливості семантики прислівників у сучасній українській літературній мові // Семасіологія і словотвір – К.: Наук. думка, 1989. – С. 129-132.
- Ярун 1993 – Ярун Г. М. Кореляція форми і змісту в розвитку української прислівникової системи. – К.: Наук. думка, 1993. – 110 с.

- Аркушин 2000 – Аркушин Г. Л. Словник західнополіських говірок: у 2 т. – Луцьк: Вежа, 2000. – Т. 1-2.
- Аркушин 2007 – Аркушин Григорій. Голоси з Підляшшя (Тексти). – Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2007. – 536 с.
- Аркушин 2010 – Аркушин Григорій. Голоси з Волинського Полісся (Тексти). – Луцьк: Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2010. – 542 с. + 2 електрон. опт. диски (DVD).
- Бідношия 2003 – Говірка села Машеве Чорнобильського району. – Ч. I. Тексти / Уклад. Бідношия Ю.І., Дика Л.В. – К.: Довіра, 2003. – 456 с.
- Говори 1977 – Говори української мови (Збірник текстів) / [укл. С.Ф. Довгопол, А.М. Залеський, Н.П. Прилипко]; за ред. Т.В. Назарової. – К.: Наук. думка, 1977. – 590 с.
- ГЧЗ 1996 – Говірки Чорнобильської зони: Тексти / Упоряд. Гриценко П.Ю. – К.: Довіра, 1996. – 360 с.
- Лисенко 1974 – Лисенко П.С. Словник поліських говорів. – К.: Наук. думка, 1974. – 260 с.
- Лисенко 1961 – Лисенко П.С. Словник середнього і східного Полісся. – К.: Вид-во АН УРСР, 1961. – 72 с.
- Никончук 1968 – Никончук Н.В. Из лексики полесского села Листвин // Лексика Полесья. – М.: Наука, 1968. – С. 79-92.

Резюме

У статті проаналізовано стан дослідження української адвербіальної системи, представлено матеріал про лексикографічно-текстографічну репрезентацію поліської прислівникової системи; визначено групи адвербіативів за походженням, будовою, які представляють північноукраїнський мовний обшир; охарактеризовано адвербіативи як частину лексичного складу говірок, у якій відбуваються різні лексико-семантичні процеси; проаналізовано особливості репрезентації прислівників у діалектних словниках і частково функціонування їх у діалектних текстах; охарактеризовано шляхи поповнення діалектної прислівникової системи завдяки різним типам адвербіалізації; визначено шляхи подальшого дослідження діалектної адвербіальної системи північноукраїнського наріччя.